

אברהם עוז פרנסואה ויון וברטולט ברכט סיפור קטן על חבל תלייה, פריעת המוסר וקניין רוחני

לפני שנים רבות, ליתר דיוק: בשנת 1461, ישב המשורר פרנסואה ויון (בשמו המקורי: פרנסואה דה מונקורבֶּיה) בכלא וריצה את עונשו בעוון שוד כנסייה. ויון, אחד הבולטים בין משוררי צרפת בימי הביניים המאוחרים, היה אז כבן שלושים. הוא נולד ב־1431, היא השנה שבה הוצאה ז'אן ד'ארק להורג בידי הכובשים האנגלים במלחמת מאה השנים בין אנגליה לצרפת, מלחמה שעתידה היתה להסתיים כעבור כשני עשורים בכיבושן מחדש של כל ההתנחלויות האנגליות על אדמת צרפת וגירוש הצבא האנגלי הכובש ובני חסותו שודדי הקרקעות אל מעבר לתעלה.

יון, משורר מבריק, שובר מוסכמות וחד לשון, בוגר הסורבון ומוסמך לכמורה, התגלה בכתיבתו גם כמהפכן חברתי, ושירתו התמקדה בפשוטי החברה ואף בפושעים ופורעי החוק. הוא הבין ללבם מכלי ראשון: הוא הרבה לשנות, להתהולל, לגנוב, לשדוד ואף להרוג, קיבל חנינה ושוחרר. אבל כעבור חודשים מספר מצא עצמו שוב בכלא, כשהוא ממתין לביצוע גזר הדין שהוטל עליו כעת: מוות בתלייה. גם הפעם נמלט מן החבל: גזר הדין הומתק לבסוף והומר בגירוש והגליה; אבל בעודו בכלא, כשחבל התלייה המצפה לו הופך למציאות בדמיונו המפותח, כתב את יצירתו הנודעת "הצוואה הגדולה", וכן את "בלדת התלויים" שבה הוא מתאר בכנות קורעת לב ובריאליזם נוקב, את קריאתם של התלויים אל אלה שייותרו בחיים אחריהם ובקשתם שיתפללו למענם. יצירתו של ויון לא התפרסמה רבים בימי חייו, וזכתה לגאולה רק במאה הבאה, לאחר שמהפכת הדפוס הנגישה את הספרות אל מעגל קוראים רחב ומגוון יותר מקודם.

פרנסואה ויון בלדת התלויים מצרפתית: אברהם עוז

הה, שמְעו נָא, אֲחֵינוּ הַחַיִּים,
אֵל יִקְשֶׁה לְבַבְכֶם עַל הַתְּלוּיִים!
אם תִּחְמְלוּ עָלֵינוּ, הַפּוֹשְׁעִים,
תִּזְכּוּ לְחֶסֶד מִן הָאֱלֹהִים.
שָׂאוּ עֵינֵיכֶם אֵלֵינוּ, הַקְּבוּלִים:
עַד לֹא מִזְמַן הָיִינוּ זוֹלָלִים;
הַיּוֹם עֵיטִים אֶת בְּשָׂרֵנוּ מְכַלִּים;
עֲפָר בְּעֵצְמוֹתֵינוּ, אֲמָלִים.
אֵל תִּצְחָקוּ לְרַקֵּב שְׂנֹסְרָח,
בְּקִשׁוֹ נָא כִּי הָאֵל חֶסֶדוֹ יִשְׁלַח.

אם אחינו אתם, לָכֵם אֶקְרָא,
אל תִלְעָגוּ לָנוּ בְיוֹם צָרָה
יִחַמַל לְבַבְכֶם עַל סִבְלָנוּ הַנּוֹרָא,
עַל אַחֲרִיתָנוּ הַמָּרָה.
עַל עֵרִים בְּשָׁרְנוּ שְׂאוּ תִפְלָה
אֶל גְּבֻרָתָנוּ, אֶל מְרִיָּה הַבְּתוּלָה;
בְּרָצוֹן הָאֵל תַּעֲרִי שְׂבִיב חֲמָלָה,
מֵאֵשׁ הַשְּׂאוֹל מִתָּם וְהִצְלָה.
מְרִי גוֹרְלָנוּ אֵל יָכָה בְּכֶם;
בְּקֶשׁוֹ נָא מִן הָאֵל כִּי יִרְחַם.

הַגֶּשֶׁם גְּוִיֹּתֵינוּ גִרְף,
הַשֶּׁמֶשׁ אֶת גּוֹפְנוּ צוֹרֵב;
אֶת עֵינֵינוּ נָקַר הָעוֹרֵב,
שִׁיּוֹר בְּשָׁרְנוּ כִּבְר טָרֵף טָרֵף.
אֵינָנו יוֹשְׁבִים, וְרַק מִתְנַפְּפִים,
בְּרוּחַ אָנָּה וְאָנָּה מְעוֹפְפִים:
פָּנִים, אַחֲזוּר, גּוֹפּוֹתֵינוּ הַשְּׂדוּפִים
כְּמוֹ רַעְפִּים קְלוּפִים וְרוֹפְפִים.
זֶה מֵר סִבְלָנוּ, מָה טוֹב חֲלַקְכֶם;
בְּקֶשׁוֹ נָא מִן הָאֵל כִּי יִרְחַם.

יֵשׁוּ מַלְכָּנוּ, הַנּוֹרָא וְהָאִים,
אֶל סִבְלָנוּ עֵינִיד אֵל נָא תַעֲצֵם;
אֵל תִּפְקִירָנוּ לְאֵשׁ הַגִּיהֶנוֹם:
בְּחֶסֶדְךָ הַמִּצָּא לָנוּ שְׁלוֹם.
אל תִלְעָגוּ, רַק שְׂאוּ אֶת תִּפְלַתְכֶם,
בְּקֶשׁוֹ נָא מִן הָאֵל כִּי יִרְחַם.

בשנת 1928 כתב ברטולט ברכט, עם קורט וייל ואליזבת האופטמן, את מחזהו "אופרה בגרוש". המחזה ציין מלאת מאתיים שנה בדיוק ל"אופרת הקבצנים" של ג'ון גיי האנגלי, העוסקת אף היא בדמויות שבשולי החברה. ברכט, שאמות המידה המוסריות של החברה הבורגנית לא היו נר לרגליו, בדומה לוויזיון לפניו, הקל ראש גם בהקפדה המודרנית על קניין רוחני. לקראת סיום המחזה, כשמקי סכין נושא את דבריו מעל הגרדום בפני הקהל שנאסף לראות אותו מוצא להורג בתלייה, שם ברכט בפיו את "הבלאדה שבה מבקש מְקַהֵי'ת סליחה מכולם". והנה היא: